

Jerzy A. Wojtczak-Szyszkowski¹

De Hieronymo Stridoniensi stilum et linguam antiquorum auctorum in epistulis secuto (epistulae et problemata selecta)

Mille iam et sescenti anni elabuntur, ex quo Hieronymus Stridoniensis, clarissimus scriptor christianus, sarcina corporis deposita felix migravit in caelum. Quem cum auctorum antiquorum et lectorem diligentem et admiratorem ferventem fuisse satis inter omnes constet idque viros doctos optimo iure testari², operae pretium esse duco de eius ingenio, linguae peritia, scientia et facilitate scribendi pauca, Viri Clarissimi, commemorare. Quod ut facerem, eo praecipue adductus sum, quod sciebam paucos tantum iuniores philologiae et patrologiae studiosos in illius scripta in patria nostra hodie inquirere: itaque utile mihi videbatur nonnulla saltem, at tamen maioris momenti, ex illius epistulis exempla deprompta brevi disquisitione afferre.

¹ Prof. dr hab. Jerzy A. Wojtczak-Szyszkowski, emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego, główne pole zainteresowania to stylistyka łacińska, wczesnochrześcijańska literatura, historia i kultura literacka średniowiecza; e-mail: vigil.eo@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7679-3359.

² Vide e.g. C. von Paucker, *De latinitate b. Hieronymi observationes ad nominum verborumque usum pertinentes*, Berlini 1880; E. Norden, *Die antike Kunstprosa vom VI. Jahrhundert v. Chr. bis in die Zeit der Renaissance*, v. 1-2, Leipzig 1898; W. Stade, *Hieronymus in proemiis quid tractaverit et quos auctores quasque leges rhetoricas secutus sit*, Rostock 1925; M.C. Herron, *A Study of the Clausulae in the Writings of St. Jerome*, Washington 1937; J.N. Hritz, *The Style of the Letters of St. Jerome*, Washington 1939; G. Stoico, *L'epistolario di S. Girolamo. Studio critico-letterario di stilistica Latina*, Naples 1972; L. Viscido, *Atteggiamenti ironici nell'Epistolario geronimiano*, Salerno 1978; W.M. Bloomer, *Latinity and Literary Society at Rome*, Philadelphia 1997; B. Conring, *Hieronymus als Briefschreiber. Ein Beitrag zur spätantiken Epistolographie*, Tübingen 2001; A. Cain, 'Vox Clamantis in Deserto': Rhetoric, Reproach, and the Forging of Ascetic Authority in Jerome's Letters from the Syrian Desert", *JTS* 57 (2006) 500-525.

Quamquam epistularum Hieronymi numerus non est certus, tamen multi viri docti bona fide asserunt illas centum quinquaginta quattuor asservatas esse, etsi tantum centum viginti una ipsi Hieronymo ascribuntur³. Editio versionis Polonae, quam nostri viri docti adiecto textu Latino iam decem ab hinc annos paraverant, centum quinquaginta quattuor epistulas continet, sed non omnes epistulae, si earum longitudinem attendas, aequales sunt⁴. At me tamen, fateor, tantum viginti quattuor epistulas hoc brevi articulo, quo ipsam quaestionem modo significare potui, perstrinxisse scilicet non omnibus quaestionibus ea de causa coarctato tempore investigandi propositis et solutis.

Plures epistulae sunt, quibus ille aut amicum invitat, aut illi gratias agit, aut notam sibi personam compellat, aut ad interrogationem respondet, et istae quidem solito breviores mittebantur. At non desunt etiam istae, quibus scriptor ad quaesita responsurus roganti longiore explanatione opus esse ratus, multis paginis de indicato sibi problemate tractabat. Epistulas Hieronymi legentibus iam primo obtutu patet illum in hac forma Romanorum auctorum, imprimis scilicet Marci Tulli Ciceronis et Lucii Annaei Senecae, vestigia premere solitum esse⁵. Ciceronis operum notissimum amatorem Hieronymum fuisse vel ex eo manifestum est, quod clarissimi oratoris scripta saepe ab illo citantur, ut exemplum afferam, liber qui inscribitur Laelius de amicitia, cuius argumento usus est, praesertim cum ipse multis locis de amicitia disceptaret, nam haec virtus ab Hieronymo praecipue adamata erat. Ceterum Ciceronis disserendi modus persaepe in epistulis Hieronymi deprehenditur, de quo iam adhuc pauca dicemus. Quod vero ad Senecae epistulas ad Lucilium datas pertinet, plerique viri docti sentiunt has epistulas non modo ad ipsum Lucilium missas esse, sed Senecam, cuius Lucilius amicus fuit, singulis epistulis certam quandam inseruisse quaestionem philosophicam, quam solvere in animo habebat, eo quidem consilio, ut non solum Lucilius, sed etiam omnes epistularum lectores apte docerentur eorumque animi, velut in scholis philosophorum, excoli possent⁶. Etenim singulis fere epistulis singulae virtutes a Seneca diligenti inquisitione exponuntur vel praecepta ad honestam vitam ducen-

³ Vide M. Cytowska – H. Szelest, *Literatura Rzymska, Okres Cesarstwa, Autorzy Chrześcijańscy*, Warszawa 1994, p. 123.

⁴ Nb. Hieronymus, *Epistula* 21 et 43.

⁵ Nb. H. Hagendahl, *Latin Fathers and the Classics: A Study on the Apologists, Jerome, and Other Christian Writers*, Göteborg 1958.

⁶ Vide M. Cytowska – H. Szelest, *Literatura Rzymska, Okres Cesarstwa*, Warszawa 1992, p. 91.

dam dantur⁷, quod Hieronymo vere animae pabulum esse poterat, et quod profecto epistulas legentibus ex usu fore sperabat. Hieronymus enim, ut non modo ex eius epistulis verum etiam et ex aliis scriptis facile conicitur, ingenio proximus fuit Senecae, cuius proprium erat personam praeceptoris gerere idque saepe per formam secundae personae verbi exprimebat, quam quidem formam etiam Hieronymus illum secutus libenter usurpabat. Haec forma praecipue apta fuit epistulis, quibus suos amicos vel alios homines alloquebatur. At tamen enumerandi sunt et alii auctores Romani, praecipue Vergilius, Horatius ac Lucilius poetae, quorum textus adhuc afferemus, sed et Sallustius, Varro, Cato Maior aliique commemorandi sunt. Hic tamen oportet nos imprimis fragmentum vicesimae alterius epistulae afferre, ubi professus est:

Cum ante plurimos annos domo, parentibus, sorore, cognatis et quod his difficilius erat, consuetudine lautioris cibi, propter coelorum me regna castrassem, et Ierosolymam militaturus pergerem, bibliotheca, quam mihi Romae summo studio et labore confeceram, carere omnino non poteram. Itaque miser ego lecturus Tullium ieiunabam. Post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi praeteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manibus. Si quando in memetipsum reversus, Prophetas legere coepissem, sermo horrebat incultus⁸.

Narrat deinde Pater Ecclesiae, aliquando se habuisse visionem, in qua, ut ait, raptus in spiritu, ad tribunal trahebatur, ubi rogatus est, quis esset. Dato autem responso se esse christianum, haec verba audivisse: “Mentiris, non es christianus, sed ciceronianus”⁹. Et haec verba illius, quae supra laudavi “sermo horrebat incultus” iam bene testantur sensisse illum leporem et venustatem linguae, quam magni aestimabat adeo, ut displiceret illi sermo, qui omni lepore et venustate careret, et increparet scriptorem, cuius minime interesset suorum operum linguam flosculis et ornamentis decorari, quae lectorem attraherent et efficerent, ut auctor summa in laude esset. Scriptor noster multis operibus, quae scripsit, vere ciceronianum sonum edidit, de quo iam fecimus mentionem.

Cum autem omnibus fere Hieronymi epistularum textibus non modo singula verba, sed et longiores enuntiationes Sacrae Scripturae, tum Veteris, tum Novi Testamenti inserantur, saepe fit, ut in breviam modo fragmenta in-

⁷ Nb. Cytowska – Szelest, *Literatura Rzymska, Okres Cesarstwa*, p. 91

⁸ Hieronymus, *Epistula* 22, 30.

⁹ Hieronymus, *Epistula* 22, 30.

quirentes vestigia etiam antiquorum auctorum facile reperiamus. Ceterum animadvertendum est tantam Sacrae Scripturae fragmentorum copiam in illius epistulis obviam testari eum quidem iam diu Vulgatae, quae postea vocabatur, Bibliorum Sacrorum Editionis textum constituere studuisse et ideo facile idoneum ad suarum epistularum argumentum textum Bibliae aptare potuisse, quod neminem latet, qui epistulas vel fugacibus oculis perstringat. Quod variis locis epistularum probatur, exempli vero gratia, haec scripsit:

Cum hora ferme tertia hodiernae diei, septuagesimum secundum Psalmum, id est, tertii libri principium legere coepissemus, et docere cogeremur, tituli ipsius partem ad finem secundi libri, partem ad principium tertii libri pertinere, quod scilicet “defecerunt hymni David, filii Iesse”, finis esset prioris, “Psalmus vero Asaph” principium sequentis, et usque ad eum locum pervenissemus, in quo iustus loquitur: “Dicebam si, narravero sic, ecce generationem filiorum tuorum praevaricatus sum”, quod in Latinis codicibus non ita habemus expressum, repente nobis nuntiatum est sanctissimam Leam exisse de corpore¹⁰.

Refertae enim talibus fragmentis epistolae nullum dubitationi locum relinquunt. Ut autem adhuc de Senecae ad Lucilium amicum centum viginti quattuor epistulis missis, vel fortasse pluribus, ut nonnulli viri docti suspicantur¹¹, iterum recordemur, illae multis in locis Hieronymo exemplo sunt. Quamquam ille nihil de sua Senecae imitatione profert, tamen plura reperiuntur, quae ab illo mutuatus est, imprimis ea, quae de amicitia, de modestia, de ratione vitae scripsit, et quidem praecipue ea, quae cum christiana doctrina consentiunt. Praeterea fieri potuit, ut Hieronymus legere posset epistulas, quas novissent lectores antiqui quaeque deperditae essent.

Ceterum si vir pius re vera a paganis auctoribus plane abhorreret, profecto numquam postea illorum faceret mentionem, quin immo, eos non sequeretur: at senioris aetatis linguae vestigia non crebro occurrunt, ut apud alios scriptores deprehendi possunt, etsi nonnulla et verba nova in eius libris reperiuntur et syntaxis ipsa nonnumquam mutata apparet. Non est tamen dubium, quin praecepta artis rhetoricae eruditi illorum temporum viri noverint ita, ut scriptor, qui suorum operum lectores allicere vellet, istis

¹⁰ Hieronymus, *Epistula* 23, 1.

¹¹ Vide M. Brożek, *Historia Literatury Łacińskiej w Starożytności. Zarys*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1969, p. 373-374.

praeceptis pareret et illam scribendi elegantiam minime desereret¹². Scilicet et Hieronymus, quippe qui scriptis suis paganos ad probanda doctrinae christianae dogmata adhortari studeret, non potuit eam vulgari sermone explicare idque ipse optime sciebat, cum multos annos Romae moraretur. Quod porro ad ipsum epistularum argumentum attinet, ut iam fecimus mentionem, illarum auctor, Horatii fortasse praecepto obsecutus, lectores volebat et arte allicere et eorum animos agere¹³, et non modo eos, ad quos epistulas mittebat, sed etiam illos, quos posterioribus saeculis victuros esse sciebat. Itaque plura prudenter et facete dicta in eis occurrunt, quarum nonnulla exempli gratia hic proferimus: “Plus Deum tribuere quam rogatur [...] licet ex sacrorum mysterio voluminum ante cognoverim, tamen in causa propria nunc probavi, Ruffine carissime”¹⁴. “Caritas non potest comparari”¹⁵, “Non debet charta dividere, quos amor copulavit”¹⁶, “Vocem pectori negare non valeo”¹⁷, “Humanae vitae brevitatem, damnatio delictorum est”¹⁸, “Et in testaceis vasculis thesaurus saepe reconditur”¹⁹, “Nudos amat eremus”²⁰, “Amor ordinem nescit”²¹, “Ubi honor non est, ibi contemptus est”²², “Non facit digitas ecclesiastica Christianum”²³. Multae sunt etiam similis significationis enuntiationes, quibus epistulae Hieronymianae abundant. Quibus omnibus perspectis facile est conicere auctorem earum lectores de mandatis Dei, de moribus christianorum, de hominis dignitate et de praemiis, quae christianos fideles exspectant, admonere voluisse. Maximam autem virtutem esse charitatem affirmat, cum ait: “Nulla necessitas maior est charitate”²⁴.

Iam ad nonnullas Hieronymianae dictionis notas transeamus. Scriptor, qui tot antiquorum auctorum libros perlegit, qui usque in eos inquirebat, qui artem rhetoricam non modo cognovit, sed etiam adamavit, procul dubio in scriptis suis ab ea abhorreere non potuit. Non est tamen praesentis

¹² Vide Cytowska – Szelest, *Literatura Rzymska, Okres Cesarstwa, Autorzy Chrześcijańscy*, s. 114.

¹³ Vide Quintus Horatius Flaccus, *Epistula* II 3, 100.

¹⁴ Hieronymus, *Epistula* 3, 11.

¹⁵ Hieronymus, *Epistula* 3, 6.

¹⁶ Hieronymus, *Epistula* 7, 1.

¹⁷ Hieronymus, *Epistula* 7, 6.

¹⁸ Hieronymus, *Epistula* 10, 1.

¹⁹ Hieronymus, *Epistula* 11.

²⁰ Hieronymus, *Epistula* 14, 1.

²¹ Hieronymus, *Epistula* 7, 6.

²² Hieronymus, *Epistula* 14, 7.

²³ Hieronymus, *Epistula* 14, 9.

²⁴ Hieronymus, *Epistula* 7, 2.

temporis omnes figuras ac tropos per singula persequi eosque exponere, praesertim cum vix quintam epistularum partem indagare potuerimus, itaque nonnulla tantum exempla afferemus. Iam prima in epistula bellas metaphoras reperimus, velut: “otium quasi quaedam ingenii rubigo”²⁵; alio in loco, cum se vix parem suscepto oneri fatetur, dicit: “Super onerariam navim rudis vector imponor”²⁶. Amico ei bene suadenti ait: “hortaris, ut tumida malo vela suspendam, rudentes explicem, clavum regam”²⁷. In secunda epistula rogat amicos: “ut me ex istius tenebris saeculi vestro liberetis oratu”²⁸. Et mox addit: “nunc me novis diabolus ligat retibus”²⁹. Periculum, quod christianus forti animo saepe omnibus rebus spoliatus subit, ita exprimit: “Totam circa insulam fremit insanum mare et sinuosus montibus illisum scopulis aequor reclamat”³⁰. Fatendum est Hieronymi vim imaginationis et animum vere mirandum fuisse, itaque ille ingenio nititur, ut amicum, ad quem epistulam mittit, moveat et de suo erga illum affectu faciat certiores. Diabolus vult christiani constantiam perfringere, quod Hieronymus describit hoc modo: “Ignita iacula vibrabit, sed excipientur scuto fidei”³¹. Rem scilicet exaggerando, de se ipso quasi homine misero et vitioso ita scripsit: “Ego cinis et vilissima pars luti, et iam favilla dum vegetor”³². Brachylogiae exemplum in sequenti epistula reperitur: “Si omnia habes, incipit sibi plus charitas vindicare, plus petere”³³. Etiam epanaphora haud raro nobis occurrit, velut in Epistula VII: “Nunc cum vestris litteris fabulor, illas amplector, illae mecum loquuntur, illae hic tantum Latine sciunt”³⁴. Alia exempla: “Expergiscere, expergiscere, evigila de somno”³⁵, “Veniet, veniet postea dies, quo victor revertaris in patriam”³⁶.

Hieronymi scriptio saepe etiam chiasmo ornatur: “Ut humilitatem admirer, virtutem efferam, praedicem charitatem”³⁷. Item sequentia, quae sunt:

²⁵ Hieronymus, *Epistula* 1, 1.

²⁶ Hieronymus, *Epistula* 1, 2.

²⁷ Hieronymus, *Epistula* 1, 2.

²⁸ Hieronymus, *Epistula* 2, 2.

²⁹ Hieronymus, *Epistula* 2, 2.

³⁰ Hieronymus, *Epistula* 3, 4.

³¹ Hieronymus, *Epistula* 3, 5.

³² Hieronymus, *Epistula* 4, 2.

³³ Hieronymus, *Epistula* 5, 2.

³⁴ Hieronymus, *Epistula* 7, 2.

³⁵ Hieronymus, *Epistula* 8.

³⁶ Hieronymus, *Epistula* 14, 3.

³⁷ Hieronymus, *Epistula* 9, 1.

“Quem praesentem retinere non valuit, non quaerit absentem”³⁸, “Qui rogantem contempseras, forsitan audies obiurgantem”³⁹, “Si amas, scribe; si irasceris, iratus licet scribe”⁴⁰. Haud raro etiam interrogationis figura textui inseritur: “Et ego infelix victorem me putabo, dum capior?”⁴¹, “Quas nunc diabolus nectere credis tricas? Quas parare arbitraris insidias?”⁴², “Cur amittis antequam teneas?”⁴³. Item haud rara traductio reperitur: “Non credebam certum, quod certum esse cupiebam”⁴⁴, “Non timebo hominum iudicium, habiturus iudicem Deum”⁴⁵, “Vestris litteris provocantibus, ut in uno tres, et in tribus unum putarem”⁴⁶, “Nisi forte negligentiae semper excusatione socia, asseras te non habuisse, quod scriberes: cum hoc ipsum debueris scribere, aliud te non habuisse quod scriberes”⁴⁷, “[...] rursus precor, ut et diligentem te diligas, et conservo sermonem conservus impertias”⁴⁸. Hoc loco temperare mihi non possum, quin asseram Hieronymum saepe severi induere studeat personam magistri, ut legentibus ab omnibus antiquorum scriptorum operibus abhorrire videatur, ne plus quam deceat paganis delectari auctoribus putetur, qui lasciviae et insulsis iocis indulserint, quippe qui ipse fateatur se iuvenem non admodum castam vitam duxisse. Scripsit enim in Epistula septima: “Scitis ipsi lubricum adolescentiae iter, in quo et ego lapsus sum, et vos non sine timore transitis”⁴⁹. Hieronymus, ut scriptorem clarum decebat, in epistulis saepe interrogationes, quae vocantur rhetoricae, ponit, ut vel hortetur amicum, vel invitet, vel animum addat.

Nunc scilicet modo exempla sunt figurarum et troporum, quae in epistulis a nobis examinatis continentur, et quidem pauca de syntaxi, quam in his epistulis deprehendimus, proponam. Primum nos animadvertere oportet Hieronymum, qui tam diu, tam diligenter, tam libenter bonorum scriptorum antiquorum opera manibus versabat, grammaticam Latinam apprimè cognovisse eiusque structuras plerumque esse secutum. Ex quibus tres mihi hoc loco exponendae videntur, quibus haec scientia facillime probatur,

³⁸ Hieronymus, *Epistula* 14, 1.

³⁹ Hieronymus, *Epistula* 14, 2.

⁴⁰ Hieronymus, *Epistula* 8.

⁴¹ Hieronymus, *Epistula* 14, 4.

⁴² Hieronymus, *Epistula* 3, 5.

⁴³ Hieronymus, *Epistula* 9.

⁴⁴ Hieronymus, *Epistula* 3, 2.

⁴⁵ Hieronymus, *Epistula* 6, 2.

⁴⁶ Hieronymus, *Epistula* 7, 1.

⁴⁷ Hieronymus, *Epistula* 9.

⁴⁸ Hieronymus, *Epistula* 12.

⁴⁹ Hieronymus, *Epistula* 7, 4.

quaeque sunt: accusativus cum infinitivo, consecutio temporum, ablativus absolutus. Quod ad primam attinet, nunc paucas velim attendas. Etenim epistulam tertiam hac enuntiatione inchoavit: "Plus Deum tribuere quam rogatur, et ea saepe concedere, quae nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, licet ex sacrorum mysterio voluminum ante cognoverim, tamen in causa propria nunc probavi, Ruffine carissime"⁵⁰. Pulcherrimum re vera ab ipso accusativo et verbo eam structuram incipere et deinde ex duobus verbis regentibus facere dependere. Alia brevior enuntiatio ex epistula quinta deprompta, quae duos accusativos cum infinitivis continet, haec est: "In hoc arbitror me non peccare, si hominem vagum non sinam longius fugere"⁵¹. Tertium demum exemplum ex epistula septima decima haustum addam, quod eius linguae elegantiam brevitate testante significat: "Permittant me, quaeso, nihil loqui"⁵². At tamen concedendum est et illum nonnumquam novo iam usui indulsisse, ut pro accusativo cum infinitivo verbum finitum appareret. Exempli gratia in epistula duodecima scriptum occurrit: "Legimus in veteri Testamento, quod semper Dominus Moysi et Aaron ad ostium tabernaculi sit locutus"⁵³. In Epistula vero undecima scripsit: "Scio quia nulla communio luci cum tenebris est: nulla cum ancillis Dei peccatoribus sociatio"⁵⁴.

Quod autem ad consecutionem temporum attinet, Hieronymus raro labitur, itaque his sententiis recta rectio comprobatur: "Precor itaque, quod et ante annum prioribus litteris rogaveram, ut pacem, quam nobis Dominus reliquit, habeamus, et meum desiderium, et tuam mentem Christus intueatur"⁵⁵. Et alio exemplo ex Epistula quarta decima deprompto docemur: "Nec possum obtendere paupertatem, cum in Evangelio anum viduam, duo, quae sola sibi superant, aera mittentem in gazophylacium, laudaverit Dominus"⁵⁶. Addo etiam aliud exemplum ex Epistula vicesima ad Damasum Papam missa decerptum: "Restat ergo, ut omissis opinionum rivulis, ad ipsum fontem, unde ab Evangelistis sumptum est, recurramus"⁵⁷.

Has breves observationes nostras ablativi absoluti exemplis supplemus, quae formula in lingua Polona ignota et abbreviat enuntiationem, et ornare

⁵⁰ Hieronymus, *Epistula* 3, 1.

⁵¹ Hieronymus, *Epistula* 5, 3.

⁵² Hieronymus, *Epistula* 17, 2.

⁵³ Hieronymus, *Epistula* 18, 8.

⁵⁴ Hieronymus, *Epistula* 11.

⁵⁵ Hieronymus, *Epistula* 13.

⁵⁶ Hieronymus, *Epistula* 14, 8.

⁵⁷ Hieronymus, *Epistula* 20, 1.

eam potest, et saepe ipsius scriptoris ingenium declarant. Nempe in epistula tertia decima legimus haec: “Quomodo in quotidiana prece umquam diximus: Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, animo discrepante cum verbis, oratione dissidente cum factis?”⁵⁸. In epistula vero quinta decima: “Profligato a sobole mala patrimonio, apud vos solos incorrupta patrum servatur haereditas”⁵⁹. Ad Damasum Papam epistulam, quae decimo numero instructa est, mittens inserit: “Christus, inquam, prodigum filium revertentem laetus amplectitur, et nonaginta novem pecudibus derelictis, una ovicula, quae remanserat, humeris Boni Pastoris advehitur”⁶⁰.

Dum in Hieronymi epistularum collectionem inquirimus, perspicuum est illum non modo optimorum scriptorum Latinorum vestigia sequi, sed etiam, licet interdum ipse significaverit veterum Romanorum scripta sibi placuisse seque avide illa legisse, illa ad efformandum auctoris nostri stilum et suorum operum elegantiam multum valuisse. Cum nunc modo de nonnullis Epistulis Hieronymi tractemus, legentibus et alios illius libros manifestum est eum etiam in iis ab antiquorum oratorum et optimorum scriptorum stilo minime abhoruisse. Satis est enumerare Vitam Pauli, Hilarionis et Malchi, quibus scriptis ingenium Hieronymi de sanctorum gestis narrantis apprime elucet. Quod ad ingenii Hieronymi dotes spectat, addendum est tum in epistulis cum in aliis operibus abundantiam verborum et formularum perspicui posse, quam scilicet ex multorum auctorum Romanorum libris hausit et quae illi usui erat. Hoc scilicet maxime in pluribus adiectivis et participiis apparet, ut exemplum afferam, quando de amico monacho vitam castam multis annis agenti narrabat, haec dicit: “Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox canora, corpus solidum, et succi plenum; cani cum rubore discrepant, vires cum aetate dissentiunt”⁶¹. Item animadvertendum est scriptorem nostrum, ut personae, ad quam epistulam mitteret, facilius de quadam re persuaderet, non modo idoneis argumentis esse usum, sed etiam orationis ornatu illam movere studuisse. Id scilicet tum facere potuit, cum persona illa et vinculis amicitiae cum eo coniuncta esset, et adeo exulta, ut haec argumenta probare posset et illa verborum ornamenta eam grate mulcerent.

Quamquam multa adhuc restant, de quibus non modo mentionem facere, sed etiam de iis plenius disserere libeat, volumus tamen coarctato necessario nostri articuli argumento hoc tantum subicere: Hieronymus multis in locis et suum cupiebat animum illustrare et altiore rerum scientiam monstrare, de

⁵⁸ Hieronymus, *Epistula* 13.

⁵⁹ Hieronymus, *Epistula* 15, 1.

⁶⁰ Hieronymus, *Epistula* 16, 1.

⁶¹ Hieronymus, *Epistula* 10, 2.

quibus vel interrogabatur vel ipse alios docere instituit. Quod facile perspicitur, cum et in sensum plurimorum verborum inquirat, et veterum scriptorum sententias commemorat, ut verum esse, quod ipse affirmat, demonstret, et quidem tum quoque, cum res manifesta erat et nulla demonstratione egebat.

Ut iam summam faciam, Hieronymus in epistulis, quas pervestigavi, non modo ipsam genuinam Ecclesiae doctrinam, sed etiam suam ipsius mentem aperire saepe studuit, quod ex illius enuntiationibus elucet. Quamquam nonnumquam temperare sibi non potuit, ut severe alloqueretur personas, ad quas epistulas mitteret, tamen adeo modeste se gessit, ut neminem offenderet, nemini esset molestus. Ingenium suum incontinens, quod multi viri docti inculpant, etsi non usque mitigabat, tamen nitebatur, ut proximis non esset immitis. Itaque Hieronymum Stridoniensem, virum et probum et strenuum et sinceræ doctrinae christianae defensorem acerrimum in sanctorum numerum relatum esse, Sacrosancta gaudet Ecclesia.

St. Jerome as a Follower of the Language and Style of the Ancient Authors on the Basis of his Letters 1-24 (Selected Issues)

(summary)

St. Jerome is known as an outstanding expert on ancient literature and a follower of its excellent authors as well as the classical Latin language. The relatively low interest in his work among younger philologists and patrologists prompted the author of the article to show the values of Jerome's language and style imitating outstanding Latin writers and poets, especially Cicero. Already by showing his education and reading on the example of his letters, the author of the article wants to stimulate the desire for more serious studies of his works not insignificant, and often outstanding, not only in terms of theology, but also literary. Cited examples of some elements of the Latin used by St. Jerome show that he is rightly recognized for his abilities and knowledge.

Keywords: Jerome; letters; Latin classical literature; style; Cicero; Latin

Św. Hieronim jako naśladowca języka i stylu autorów starożytnych na podstawie listów 1-24 (wybór problematyki)

(streszczenie)

Św. Hieronim znany jest jako wybitny znawca literatury antycznej i naśladowca jej znakomych autorów, jak również klasycznego języka łacińskiego. Stosunkowo niewielkie obecnie zainteresowanie jego twórczością w gronie młodszych filologów i patrologów skłoniło autora artykułu do ukazania walorów jego języka i stylu naśladowującego znakomych pisarzy

i poetów łacińskich, przede wszystkim Cyserona. Już ukazaniem w wąskim zakresie jego wykształcenia i czytania pragnie autor artykułu pobudzić chęć do poważniejszych studiów jego wcale niemałej, a często wybitnej, nie tylko pod względem teologicznym, ale i literackim, twórczości. Przytoczone przykłady niektórych elementów języka łacińskiego, jakim posługiwał się Św. Hieronim, budzi uznanie dla jego zdolności i wiedzy.

Słowa kluczowe: Hieronim; listy; łacińska literatura klasyczna; styl; Cyseron; język łaciński

Bibliography

Sources

Hieronymus Stridonensis, *Epistulae*, w: Hieronim ze Strydonu, *Listy*, v. 1 (1-50), wstęp i opr. M. Ożóg, tekst łac. H. Pietras, *ŻMT* 54, Kraków 2010.

Quintus Horatius Flaccus, *Epistulae*, w: Kwintus Horacjusz Flakkus, *Dziela Wszystkie*, v. 1-2, opr. O. Jurewicz, Wrocław 1986.

Studies

Bloomer W.M., *Latinity and Literary Society at Rome*, Philadelphia 1997.

Brożek M., *Historia Literatury Łacińskiej w Starożytności. Zarys*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1969.

Cain A., 'Vox Clamantis in Deserto': Rhetoric, Reproach, and the Forging of Ascetic Authority in Jerome's Letters from the Syrian Desert," *JTS* 57 (2006) 500-525.

Conring B., *Hieronymus als Briefschreiber. Ein Beitrag zur spätantiken Epistolographie*, Tübingen 2001.

Cytowska M. – Szelest H., *Literatura Rzymska, Okres Cesarstwa, Autorzy Chrześcijańscy*, Warszawa 1994.

Cytowska M. – Szelest H., *Literatura Rzymska, Okres Cesarstwa*, Warszawa 1992.

Hagendahl H., *Latin Fathers and the Classics: A Study on the Apologists, Jerome, and Other Christian Writers*, Göteborg 1958.

Herron M.C., *A Study of the Clausulae in the Writings of St. Jerome*, Washington 1937.

Hritz J.N., *The Style of the Letters of St. Jerome*, Washington 1939.

Norden E., *Die antike Kunstprosa vom VI. Jahrhundert v. Chr. bis in die Zeit der Renaissance*, v. 1-2, Leipzig 1898.

Paucker C. von, *De latinitate b. Hieronymi observationes ad nomen verborumque usum pertinentes*, Berlin 1880.

Stade W., *Hieronymus in prooemiis quid tractaverit et quos auctores quasque leges rhetoricas secutus sit*, Rostock 1925.

Stoico G., *L'epistolario di S. Girolamo. Studio critico-letterario di stilistica Latina*, Naples 1972.

Viscido L., *Atteggiamenti ironici nell'Epistolario geronimiano*, Salerno 1978.